

De geografische dimensie van partnerkeuze

Karen Haandrikman¹⁾, Carel Harmsen²⁾, Leo van Wissen¹⁾
en Inge Hutter¹⁾

De meeste mensen kiezen 'ruimtelijk homogame' partners: ze vinden een partner in hun omgeving. Dit artikel beschrijft in welke mate Nederlanders een samenwoon-partner kiezen die in de buurt woont. Mensen met een hoge sociaaleconomische status vinden hun partners verder weg dan mensen met een lage sociaaleconomische status. Andere kenmerken die samenhangen met een partner op grotere afstand zijn een hogere leeftijd, alleen-wonen en gescheiden zijn. Regionale verschillen in ruimtelijke homogamie lijken te duiden op regionale culturele verschillen, waarbij de kortste afstanden worden gevonden in hechte gemeenschappen met een specifieke religie en/of dialect.

1. Inleiding

Mensen hebben de neiging een partner te zoeken en te vinden die op hen zelf lijkt, zo blijkt uit vele internationale studies. Deze gelijkheid tussen partners, homogamie genaamd, geldt onder andere voor leeftijd, onderwijs-niveau, beroep, sociale klasse en religie.

In dit artikel staat ruimtelijke homogamie centraal, gedefinieerd als de gelijkheid wat betreft geografische herkomst. Rond de jaren vijftig werd voor Engeland en de Verenigde Staten gevonden dat het aantal huwelijken afneemt naarmate de afstand tussen potentiële partners toeneemt. Voor Nederland zijn een aantal historische studies voor enkele specifieke steden en regio's bekend, waarin onder meer werd gevonden dat in Gouda huwelijkspartners dichtbij werden gevonden, en dat de afstand tussen partners was toegenomen gedurende de 19e en 20e eeuw. Of en hoe geografische afstand een rol speelt bij partnerkeuze in meer recente tijden, is echter niet bekend.

Dit artikel heeft tot doel te onderzoeken wat de rol van geografische afstand is in de partnerkeuze in het heden-daagse Nederland. Met behulp van gegevens uit het bevolkingsregister gaan we in op de vraag in hoeverre Nederlandse paren ruimtelijk homogam zijn. Vervolgens kijken we of er patronen bestaan in ruimtelijke homogamie. Zijn er regionale verschillen of verschillen tussen stad en platteland in afstanden tussen partners? En hoe varieert ruimtelijke homogamie naar demografische en sociaaleconomische kenmerken van partners?

¹⁾ Rijksuniversiteit Groningen.

²⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Deze bijdrage is grotendeels gebaseerd op het artikel 'Geography matters. Patterns of spatial homogamy in the Netherlands' van Karen Haandrikman, Carel Harmsen, Leo van Wissen en Inge Hutter, *Population, Space and Place* 14(5), blz. 387–405.

2. Nabijheid en partnerkeuze

Uit de sociologische literatuur is bekend dat partnerkeuze het resultaat is van voorkeuren betreffende een partner, de mogelijkheden om potentiële partners te ontmoeten, en sociale en culturele normen met betrekking tot partnerkeuze (Hendrickx et al., 1995; Kalmijn, 1998; Van de Putte, 2003). Geografische afstand speelt een duidelijke rol in deze determinanten van partnerkeuze. Ten eerste heeft de invloed van specifieke voorkeuren voor een partner gevolgen voor de geografische afstand tot mogelijke partners. Uit veel studies blijkt dat mensen een voorkeur hebben voor een partner die op hen lijkt. Voor Nederland is gevonden dat partners homogam zijn wat betreft opleiding, beroep, sociale herkomst, kerkelijke gezindte en culturele participatie (Van Tulder, 1972; De Hoog, 1979, 1982; Ultee en Luijck, 1990; Hendrickx, 1994, 1998; Uunk en Ultee, 1995; Smits, 1996; Uunk, 1996; Uunk en Kalmijn, 1996). Aangezien mensen de neiging hebben om te midden van mensen te wonen die op hen zelf lijken (de zogenoemde 'differential association', zie bijvoorbeeld Bottero, 2005), leidt een voorkeur voor een homogame partner vaak tot een partner die dicht bij huis wordt gevonden.

Daarnaast worden de mogelijkheden op partners te ontmoeten beperkt door geografische factoren (Kalmijn en Flap, 2001). Ten eerste vergroot geografische nabijheid de kans op ongeplande ontmoetingen, en daarmee de kans op het ontmoeten van een (huwelijks)partner dicht bij huis. Ook hebben mensen minder informatie over mensen en gebieden die ver van hun 'information field', de ruimtelijke verdeling van kennis over mensen en gebieden rond het thuisfront, liggen (Marble en Nystuen, 1963; Morrill en Pitts, 1967). Bovendien gaan langeafstandsrelaties gepaard met het overbruggen van tijd, energie en financiële kosten. Ook al is de geografische horizon van mensen in de laatste eeuwen enorm verruimd door toegenomen mobiliteit en bijvoorbeeld de intrede van het internet, toch zijn huwelijken tussen Zeeuwen en Groningers nog steeds zeldzaam.

Ten tweede wordt de kans om een partner dichtbij te vinden vergroot door het feit dat mensen die bij elkaar in de buurt wonen ook vaak naar dezelfde scholen, winkels en uitgaansgelegenheden gaan, en daarmee hun ontmoetingskansen vergroten. Scholen, buurten, verenigingen en andere al dan niet geïnstitutionaliseerde settings fungeren als lokale partnermarkten, waar gelijkgestemden elkaar ontmoeten (Haandrikman, 2007). Smeenk (1998) definieert lokale huwelijksmarkten als settings die ontstaan omdat mensen op bepaalde plekken wonen, naar bepaalde scholen gaan en zich aansluiten bij bepaalde instituties en organisaties.

Ten derde beïnvloedt de geografische verdeling van de bevolking de kansen om potentiële partners te ontmoeten (Blau en Schwartz, 1984). Anders gezegd worden de mogelijkheden om een partner te ontmoeten beïnvloed door de pool van potentiële partners die wordt bepaald door je woonplaats (Lichter et al., 1991). De geografische clustering van mensen in een bepaalde levensfase, van

een bepaald opleidingsniveau en een bepaalde sociale herkomst, etnische groepering en religie beïnvloedt de partnerkeuze. De kans op een hoogopgeleide alleenstaande dertiger is bijvoorbeeld groter in steden. Bovendien kan een voorkeur voor een partner met bepaalde culturele kenmerken, zoals religie, dialect of een bepaalde levensstijl, leiden tot een inperking van het gebied waarin een partner wordt gezocht.

Als laatste kunnen culturele en sociale normen binnen groepen ertoe leiden dat partnerkeuze binnen de groep plaatsvindt. De kerk, etnische groep, ouders, vrienden of anderen in de omgeving kunnen invloed uitoefenen op de partnerkeuze (Kalmijn, 1998). Huwelijken binnen bepaalde etnische groepen kunnen leiden tot ruimtelijk homogame huwelijken als deze groepen gesegregeerd wonen. Religieus homogame huwelijken komen in Nederland vooral voor onder gereformeerden (Hendrickx, 1994) en de voor het overgrote deel islamitische Marokkanen en Turken (Hooghiemstra, 2001; Esveltdt en Van Poppel, 2005). Aangezien deze groepen geografisch geclusterd wonen (in respectievelijk de *biblebelt* en in bepaalde delen van steden), lijkt het aannemelijk dat huwen binnen de groep leidt tot ruimtelijk homogame huwen. Ook kunnen normen ten aanzien van partnerkeuze bestaan binnen dorpen, sociale klassen, hoger opgeleiden, enzovoort. Deze normen wat betreft partnerkeuze kunnen ertoe leiden dat partners dicht bij huis worden gevonden.

3. Variatie in ruimtelijke homogamie: verwachtingen

Uit de literatuur is bekend dat de mate van ruimtelijke homogamie wordt beïnvloed door demografische, sociaaleconomische en ruimtelijke kenmerken van partners. Deze worden in de volgende secties beschreven, samen met de verwachtingen ten aanzien van deze studie.

Demografische factoren

Met toenemende leeftijd neemt de afstand tussen partners af, blijkt uit studies in Engeland (Coleman en Haskey, 1986; Clegg et al., 1998). De leeftijd, positie in het huishouden en de burgerlijke staat van personen hebben invloed op het type sociale kringen waarin men verkeert, en daarmee op de mogelijkheden om bepaalde mensen te ontmoeten. Jongvolwassenen die bij hun ouders wonen en alleenstaande ouderen hebben, vergeleken met jonge alleenstaanden, vermoedelijk een beperktere geografische horizon. Daarnaast is het aannemelijk dat op verschillende leeftijden andere partnervoorkeuren leiden tot kleinere of grotere afstanden tot partners. Deze verwachtingen zijn echter gebaseerd op speculatie, aangezien studies over de rol van de plaats in het huishouden en de burgerlijke staat op ruimtelijke homogamie, voor zover bekend, ontbreken.

Sociaaleconomische factoren

In studies uit Engeland en Nederland is gevonden dat de hogere sociale klassen hun partners verder weg vinden

(bijvoorbeeld Van Poppel en Ekamper, 2005; Clegg et al., 1998). Dit kan worden verklaard door een combinatie van voorkeuren voor een partner uit dezelfde hoge sociale klasse, sterke normen om een partner uit hetzelfde milieu te trouwen, maar ook de geografisch uitgebreide mogelijkheden om partners te ontmoeten. Lagere sociale klassen waren in het verleden vaak lokaal georiënteerd, mede veroorzaakt door beperkte geldmiddelen om ver te reizen. Voor het hedendaagse Nederland verwachten we dat hoger opgeleiden en mensen met een relatief hoog inkomen hun partner gemiddeld verder weg vinden. Hoog opgeleiden en mensen met een hoge sociaaleconomische status wonen verder van hun familie dan laag opgeleiden (Mulder en Kalmijn, 2005), en hebben waarschijnlijk grotere sociale netwerken en daarom meer mogelijkheden om partners die op relatief grote afstand van hun woonadres verblijven te ontmoeten. Ook verwachten we dat deze groepen vanwege homogamie een partner op relatief grote afstand vinden.

Ruimtelijke factoren

Afstanden tussen partners variëren naar woonlocatie van de partner, zoals hiervoor besproken. Dit geldt zowel voor voorkeuren voor partners, mogelijkheden om partners te ontmoeten, en de normen die partnerkeuze beïnvloeden. Wat betreft voorkeuren is het voorstelbaar dat mensen liever een partner uit dezelfde of een cultureel verwante regio kiezen. Van Poppel en Ekamper (2005) spreken in dit geval over de 'culturele kwaliteiten' van de partner. Deze voorkeur leidt in dit geval tot kortere afstanden tot partners.

De mogelijkheden om partners te ontmoeten hangt af van de geografie van een gebied. Nu geeft de fysische geografie van Nederland geen echte aanleiding om ruimtelijke barrières te verwachten in de mogelijkheden om partners te ontmoeten, maar de aanzienlijke verschillen in bevolkingsdichtheid kunnen wel leiden tot verminderde 'toegang' tot partners. De relatie tussen bevolkingsdichtheid en ruimtelijke homogamie is ambigu. Enerzijds kan een hogere bevolkingsdichtheid leiden tot kortere afstanden tussen partners, omdat een stad groot genoeg moet zijn om voldoende partners voor haar inwoners te hebben. In dunbevolkte gebieden worden grotere afstanden tussen partners verwacht, omdat er binnen eenzelfde bereik minder potentiële partners zijn dan in een even groot gebied in een dichtbevolkte regio. Anderzijds kan een hogere bevolkingsdichtheid ook leiden tot grotere afstanden tussen partners, vanwege andere waardeoriëntaties en daarmee grotere sociale kringen van inwoners van stedelijke gebieden (Blau, 1977).

Daarnaast kan regionale variatie in culturele factoren, zoals religie en dialect, ook leiden tot regionale verschillen in ruimtelijke homogamie. De neiging tot religieuze homogamie onder gereformeerden in combinatie met het specifieke woonpatroon van deze groep in de biblebelt, leidt tot de verwachting dat in deze regio afstanden tot partners relatief kort zullen zijn. Deze korte afstanden kunnen een resultante zijn van voorkeuren in combinatie met de binnen deze groep geldende norm om binnen de groep te huwen.

Ook kan het spreken van hetzelfde dialect een pre zijn in partnerkeuze (een 'culturele kwaliteit'), leidend tot korte afstanden tot partners in gebieden met specifieke dialecten, zoals in het Friese, Nedersaksische en Limburgse taalgebied.

4. Gegevens

De mate waarin Nederlanders ruimtelijk homogame partners kiezen wordt in dit artikel onderzocht met behulp van gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA), in combinatie met gegevens uit het Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (CRIHO) en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Uit de GBA zijn alle mensen die in het jaar 2004 zijn gaan samenwonen geselecteerd. Daartoe is nagegaan wie er op 1 januari 2005 met een partner samenwoonden en dat nog niet deden op 1 januari 2004. Zowel gehuwde als ongehuwde samenwoners zijn meegenomen in de analyse. Huwelijken en geregistreerde partnerschappen zijn direct uit de GBA af te leiden, terwijl de selectie van samenwoners is gebaseerd op de huishoudensstatistiek van het CBS.

Elke inwoner van Nederland krijgt door het CBS een huishoudenspositie toegekend, dat voor het grootste deel bepaald wordt door relaties met andere personen in het huishouden, bijvoorbeeld de relatie ouder-kind. Als twee mensen op dezelfde datum naar hetzelfde adres zijn verhuisd, worden zij geclassificeerd als samenwoners. Als niet duidelijk is welke huishoudenspositie iemand heeft, wordt de huishoudenspositie geschat met behulp van een imputatiemodel. Dit model is gebaseerd op kenmerken van samenwoners op basis van de Enquête Beroepsbevolking (Israëls en Harmsen, 1999; Harmsen en Israëls, 2003). Op deze manier worden de samenwonende partners zoveel mogelijk onderscheiden van andere samenwonenden, zoals studenten en vrienden.

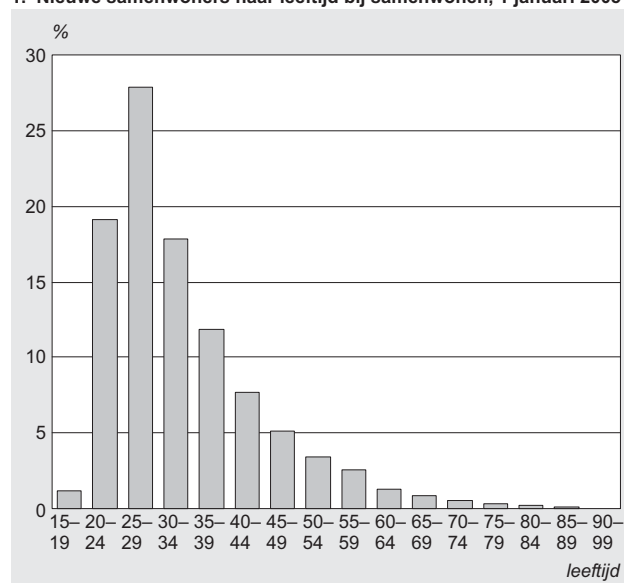
Ruimtelijke homogamie is geoperationaliseerd door het meten van de geografische afstand tussen de voormalige adressen en geboorteplaatsen van de nieuwe samenwoners. Aangezien het moment van ontmoeting niet bekend is, is aangenomen dat het adres voor samenwonen gelijk is aan het adres ten tijde van de ontmoeting. Om de woongeschiedenissen van partners te vergelijken is ook het adres vijf jaar voorafgaand aan het samenwonen in de analyse opgenomen. Om de geografische herkomst van partners te kunnen vergelijken, zijn verder de geboorteplaatsen van beide partners in de analyse opgenomen. De afstand tussen adressen is berekend door geografische coördinaten toe te kennen aan individuele huisadressen op basis van postcode en huisnummer (en eventuele aanvullingen), en vervolgens de hemelsbrede afstand tussen deze twee coördinaten te berekenen. De afstand tussen geboorteplaatsen is berekend aan de hand van de coördinaten van de geografische middelpunten van geboortegemeenten van beide partners. Dit is gedaan voor alle gemeenten vanaf 1902 (het geboortjaar van de oudste samenwoner), omdat de vele gemeentelijke

herindelingen tot veranderingen in de middelpunten van gemeenten hebben geleid.

Sociaaleconomische status is in deze studie geoperationaliseerd aan de hand van inkomen en opleidingsniveau. Hiertoe is als eerste het partnerbestand binnen het SSB gebracht. Het SSB bestaat uit verscheidene onderling verbonden gegevenssets, gebaseerd op registraties van officiële bronnen, zoals de belastingdienst. Op basis van het rnummer, het CBS random identificatie nummer, zijn gegevens uit het SSB verbonden aan gegevens uit de GBA. Voor deze studie is voor alle nieuwe samenwoners in het jaar 2004 hun volledige inkomen op 1 september 2003 bepaald, dus kort vóór het begin van samenwonen. Van alle samenwoners is bepaald in welk inkomenspercentiel zij vallen, zodat een relatieve inkomensverdeling wordt verkregen.

Voorts is onderzocht of de nieuwe samenwoners ooit hebben gestudeerd aan een instelling voor hoger onderwijs. Aan de hand van dit gegeven is het opleidingsniveau van de partners geoperationaliseerd. De gegevens zijn gehaald uit het bij het CBS beschikbare Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (gebaseerd op gegevens van de Informatie Beheer Groep). Alle mensen die in de periode 1986–2004 ooit waren ingeschreven aan instellingen voor hoger onderwijs in Nederland, zijn in dit bestand opgenomen. Als mensen in dit bestand voorkomen, zijn zij gecodeerd als 'gestudeerd hebbend'.

1. Nieuwe samenwoners naar leeftijd bij samenwonen, 1 januari 2005

5. Kenmerken van samenwoners

In 2004 zijn in totaal ruim 289 duizend mensen, ofwel ruim 144 duizend paren gaan samenwonen. De verdeling naar leeftijd, burgerlijke staat en huishoudenspositie voor samenwonen wordt getoond in *grafiek 1* en in *staat 1 en 2*. De meeste samenwoners zijn twintigers en dertigers (samen 77 procent) en de meerderheid (64 procent) is ongehuwd. Van de samenwoners was 12 procent in 2004 gehuwd. Van de samenwoners met kinderen (22 procent)

was een derde gehuwd, terwijl meer dan 40 procent gescheiden was. Ongeveer de helft van de samenwoners woonde vóór het samenwonen op zichzelf, terwijl bijna een derde bij de ouders woonde. Meer dan de helft van de twintigers die gingen samenwonen, woonde daarvoor bij de ouders, terwijl van de dertigers de meesten alleen woonden. Alleenwonen vóór samenwonen komt voor in alle leeftijdscategorieën, maar het meest bij dertigplussers. Mannen wonen vaker alleen vóór samenwonen, terwijl vrouwen vaker in een eenoudergezin wonen. De partners die het jaar vóór samenwonen met een andere partner samenwoonden (7 procent), waren grotendeels ongehuwd zonder kinderen. Mensen die vóór het samenwonen in institutionele huishoudens, zoals tehuizen, gevangenissen, verpleeghuizen en hersteloornden, woonden, zijn jonger dan 20 jaar of 65-plusser.

Staat 1
Nieuwe samenwoners naar burgerlijke staat, 1 januari 2005

	Totaal	
	x 1 000	%
Ongehuwd	184,9	63,9
Gehuwd	60,5	20,9
Geregistreerd partnerschap	3,0	1,1
Verweduwd	4,6	1,6
Gescheiden	36,2	12,5
Totaal	289,2	100,0

Staat 2
Nieuwe samenwoners naar huishoudpositie, 1 januari 2004 en 2005

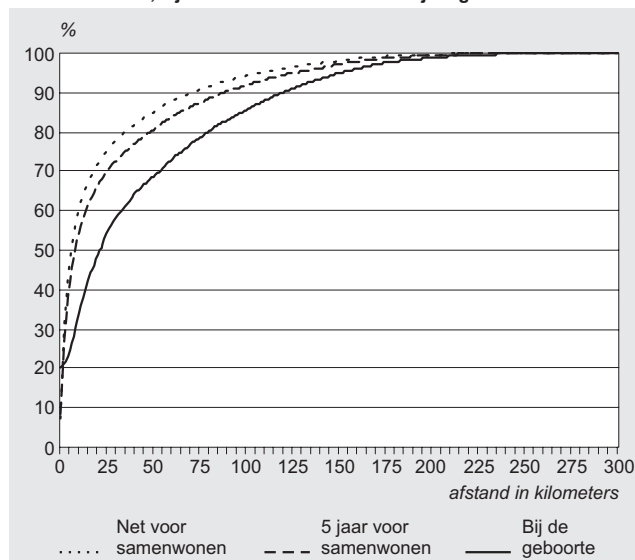
	Totaal	
		%
<i>Huidige huishoudenspositie op 1 januari 2005</i>		
Partner in ongehuwd paar zonder kinderen		64,5
Partner in gehuwd paar zonder kinderen		13,4
Partner in ongehuwd paar met kinderen		14,8
Partner in gehuwd paar met kinderen		7,3
	abs. = 100%	
Totaal	289 248	
<i>Vorige huishoudenspositie op 1 januari 2004</i>		
Woonde bij ouders		30,8
Alleenstaand		48,0
Partner in paar		8,0
Ouder in éénouderhuishouden		8,7
Overig lid huishouden		4,0
Woonde in institutioneel huishouden		0,5
	abs. = 100%	
Totaal	269 130	

6. Ruimtelijke homogamie

De gemiddelde afstand tussen Nederlandse partners vóór samenwonen is 23 kilometer, terwijl de helft van de samenwoners maximaal 6 kilometer van elkaar woonde (*staat 3*). De afstand tussen partners neemt af gedurende

de levensloop: vijf jaar voor het samenwonen wonen partners gemiddeld 27 kilometer van elkaar, terwijl dezelfde partners gemiddeld 44 kilometer van elkaar woonden bij de geboorte. De helft van de huidige partners woonde ten tijde van hun geboorte binnen een afstand van 23 kilometer van elkaar.

2. Afstand in kilometers tussen nieuwe samenwoners kort voor samenwonen, 5 jaar voor samenwonen en bij de geboorte

Als we de verschillende afstanden vóór samenwonen met elkaar vergelijken, zien we duidelijk dat ruimtelijke homogamie toeneemt gedurende de levensloop (*grafiek 2*). Er zijn maar weinig mensen die heel ver van elkaar wonen vóór het samenwonen, of toen ze werden geboren. Rond de geboorte woonde 18 procent van de huidige samenwoners in dezelfde gemeente. *Grafiek 3* toont de afstand tussen partners kort voor het samenwonen, uitgezet op een logaritmische X-as. De modale afstand tussen partners is 1 kilometer: 13 procent van alle nieuwe samenwoners woonde ongeveer 1 kilometer van elkaar vóór samenwonen. Acht procent van de samenwoners woonde

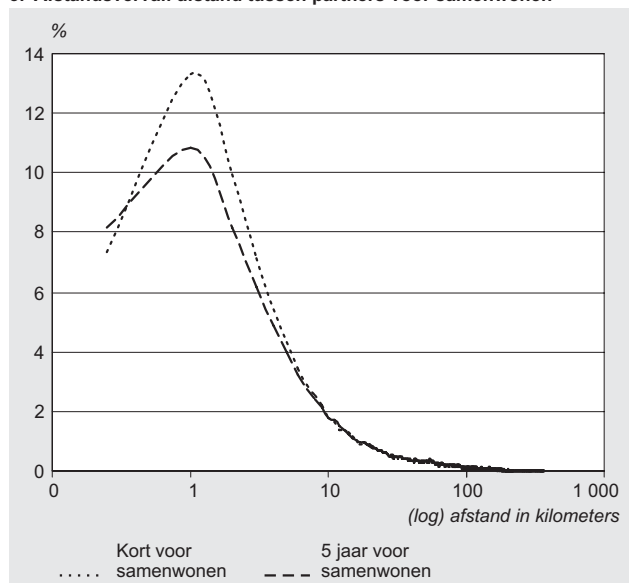
Afstandsmedianen

Aangezien de frequentieverdeling van de afstand tussen partners vóór samenwonen zeer scheef is (veel mensen vinden hun partner dichtbij en maar weinigen vinden hun partner ver weg), is de mediaan als centrummaat zinvoller dan het gemiddelde. Medianen zijn robuust als zich uitbijters voordoen. Daarom wordt in dit artikel de mediaan gebruikt in de analyse van ruimtelijke, demografische en sociaaleconomische variaties in ruimtelijke homogamie. De bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen zijn berekend op basis van de methode van Bonett en Price (2002). Afstandsmedianen worden in deze methode gelijktijdig en paarsgewijs vergeleken, waarbij getoetst wordt of groepen significant van elkaar verschillen. De methode wordt nader uitgelegd in Haandrikman et al. (2008).

Staat 3 Afstandsindicatoren voor samenwoners

	Afstand kort voor samenwonen	Afstand 5 jaar voor samenwonen	Afstand tussen geboorteplaatsen
Gemiddelde	22,7 km	27,1 km	44,3 km
95% betrouwbaarheidsinterval	22,6–22,9 km	26,9–27,2 km	44,1–44,5 km
Mediaan	6,2 km	7,8 km	22,9 km
Maximum	366 km	298 km	308 km
Aantal samenwoners	248 721	240 032	212 510

3. Afstandsverval: afstand tussen partners voor samenwonen

rond de 250 meter van elkaar. Het afstandsverval in partnerkeuze is zichtbaar in de snel dalende lijn.

De demografische dimensie

Staat 4 laat de variatie in ruimtelijke homogamie naar leeftijd zien en toont alle paarsgewijze vergelijkingen van leeftijdsgroepen op basis van betrouwbaarheidsintervallen rond de medianen. Ruimtelijke homogamie kent een duidelijk leeftijdspatroon. Mediane afstanden tussen partners zijn het grootst voor jonge samenwoners (50 procent van alle samenwoners jonger dan 20 jaar woonde maximaal 7,5 kilometer van elkaar vóór samenwonen). Met toenemende leeftijd neemt de afstand tussen partners af, met een uitzondering van twintigers: zij kiezen een partner die significant dichterbij woont, vergeleken met personen uit alle andere leeftijdsgroepen (behalve de groep 60–69-jarigen). De mediane afstand tussen partners voor 70-plusers (ongeveer 3 duizend partners) is met 3,8 kilometer significant lager dan de afstand voor alle andere leeftijdsgroepen. Dit leeftijdspatroon is deels in overeenstemming met eerdere studies uit Engeland (Coleman en Haskey, 1986; Clegg et al., 1998), met uitzondering van de hoge afstanden op jonge leeftijden.

Staat 4 Mediane afstanden en betrouwbaarheidsintervallen van gelijktijdig paarsgewijs vergeleken leeftijdsgroepen ¹⁾

	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70+
15–19	7,5 km	*				*	*
20–29		5,7 km	*	*	*	*	*
30–39			7,2 km	*	*	*	*
40–49				6,6 km	*	*	*
50–59					6,5 km	*	*
60–69						5,7 km	*
70+							3,8 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per leeftijdsgroep in kilometers zien. De sterretjes laten zien of de twee leeftijdsgroepen die worden vergeleken significant van elkaar verschillen.

De relatief korte afstanden voor twintigers en veel hogere afstanden voor dertigers kunnen gerelateerd zijn aan de beschikbaarheid van ruimtelijk homogame partners. Op jongere leeftijd zijn er dichtbij voldoende potentiële partners beschikbaar, wat tot een sterke mate van ruimtelijke homogamie leidt. Daarom moeten dertigers die op zoek zijn naar een partner in een omvangrijker gebied zoeken. Daarnaast ligt het voor de hand dat met hogere leeftijd de actieradius ook toeneemt, door toegenomen mobiliteit en uitgebreidere netwerken gebaseerd op vriendschappen en werk.

De afstanden tussen partners die elkaar na hun 60e vinden zijn relatief kort, en afstanden nemen af naarmate men (nog) ouder is. In historische studies is deze afnemende afstand op hogere leeftijden geassocieerd met afnemende welvaart (zie bijvoorbeeld Clegg et al., 1998). Tegenwoordig lijken de korte afstanden eerder gerelateerd te zijn aan een ruimtelijk activiteitenpatroon dat steeds kleiner wordt. Aangezien de meeste samenwoners jonger zijn dan 40 jaar, concentreren we ons in de rest van dit artikel op deze groep.

Ruimtelijke homogamie varieert ook naar positie in het huishouden voordat men ging samenwonen. Staat 5 toont mediane afstanden tussen partners naar voormalige huishoudenspositie en toont de bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen. Er zijn significante verschillen in afstanden tussen partners tussen de verschillende huishoudensposities. Ouders in eenoudergezinnen en thuiswonenden vinden hun samenwoonpartner aanzienlijk dichterbij dan alleenstaanden en mensen die voorheen met een andere partner samenwoonden. De geografische horizon van thuiswonenden en mensen met kinderen is aanzienlijk kleiner dan de horizon van andere groepen. Deze bevinding lijkt te contrasteren met de bevinding dat jongeren

Staat 5

Mediane afstanden en betrouwbaarheidsintervallen van gelijktijdig paarsgewijs vergeleken vorige huishoudposities ¹⁾

	Woonde bij ouders	Alleenstaand	Partner in paar	Ouder in éénouder-huishouden	Overig lid huishouden	Woonde in institutioneel huishouden
Woonde bij ouders	5,8 km	*	*	*	*	*
Alleenstaand		6,8 km		*	*	*
Partner in paar			7,2 km	*	*	*
Ouder in éénouder-huishouden				4,9 km	*	*
Overig lid huishouden					6,1 km	*
Woonde in institutioneel huishouden						17,5 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per huishoudpositie in kilometers zien. De sterretjes laten zien of de twee huishoudposities die worden vergeleken significant van elkaar verschillen.

juist een partner vinden op grotere afstand, terwijl zij vaak nog bij hun ouders zullen hebben gewoond. Uit de huidige gegevens blijkt echter dat de meerderheid van de mensen die voor het samenwonen bij de ouders woonde, ouder is dan 25 jaar.

Een mogelijke verklaring voor de lange afstanden tot partners voor jongeren is dat een deel van hen het ouderlijk huis verlaat om elders een opleiding te gaan volgen, en kort daarna gaat samenwonen met een partner. Omdat huisadressen worden vergeleken op 1 januari van twee opeenvolgende jaren, kunnen mensen meerdere keren zijn verhuisd. Daarnaast kan het zijn dat een klein deel van de partners in de leeftijdsgroep 15–19 jaar niet samenwoont met een partner maar met andere mensen in een huis woont. Mogelijk is voor een deel van deze groep de huishoudenspositie niet goed geïmputeerd. Als dit inderdaad zo is, verklaart dit de hogere afstanden tussen partners. Het zal immers meestal studentenhuishoudens betreffen, en studenten verhuizen over grotere afstanden dan partners die gaan samenwonen. Omdat een groot deel van de huishoudensposities bij deze leeftijdsgroep geïmputeerd is, bestaat de kans dat de op deze manier verkregen informatie minder betrouwbaar is.

Mensen die vóór het samenwonen in institutionele huishoudens wonen, kennen de langste afstanden tot hun partner (een mediane afstand van 17,5 kilometer). Dit is waarschijnlijk veroorzaakt door de specifieke locaties van deze instellingen, zoals gevangenissen en hersteloorlogen. Ook kan het zijn dat deze mensen na een langdurig verblijf in een dergelijke instelling terugkeren naar hun partner, en door de selectieprocedure zijn aangemerkt als nieuwe samenwoners.

Als derde demografische factor wordt gekeken naar de variatie in ruimtelijke homogamie naar burgerlijke staat

na samenwonen. *Staat 6* toont de mediane afstanden naar burgerlijke staat van samenwoonpartners, met bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen. Alleen de afstand van gescheidenen tot hun nieuwe partners verschilt significant van die van ongehuwden en gehuwden: eerstgenoemden vinden hun partner significant verder weg. Dit zou te maken kunnen hebben met het relatief kleinere aantal gescheidenen op de partnermarkt, zodat deze mensen hun zoekgebied moeten uitbreiden.

De sociaaleconomische dimensie

Zoals verwacht vinden we een relatie tussen sociaaleconomische klasse en afstanden tussen partners. Mensen die gestudeerd hebben, vinden hun samenwoonpartner significant verder weg dan mensen die niet gestudeerd hebben (*staat 7*). Deze bevinding is conform andere studies. *Staat 8* toont ruimtelijke homogamie naar inkomensniveau. De grootste afstanden tot partners worden gevonden onder de hoogste inkomens. Hogere sociale klassen vinden hun partner dus nog steeds verder weg.

Voorkeuren voor een partner van hetzelfde opleidingsniveau of gelijkwaardige sociale klasse, gecombineerd met

Staat 7

Mediane afstanden en betrouwbaarheidsintervallen van gelijktijdig paarsgewijs vergeleken opleidingsniveaus ¹⁾

	Niet gestudeerd	Gestudeerd
Niet gestudeerd	5,6 km	*
Gestudeerd		7,6 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per opleidingsniveau in kilometers zien. Het sterretje laat zien of de twee opleidingsniveaus significant van elkaar verschillen.

Staat 6

Mediane afstanden en betrouwbaarheidsintervallen van gelijktijdig paarsgewijs vergeleken huidige burgerlijke staat ¹⁾

	Ongehuwd	Gehuwd of geregistreerd partnerschap	Gescheiden	Verweduwd
Ongehuwd	6,1 km		*	
Gehuwd of geregistreerd partnerschap		6,0 km	*	
Gescheiden			7,5 km	
Verweduwd				8,7 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per burgerlijke staat in kilometers zien. De sterretjes laten zien of de twee burgerlijke staten die worden vergeleken significant van elkaar verschillen.

normen om een partner binnen dezelfde groep te vinden, leiden vooral bij de hogere sociale klassen tot een relatief groot zoekgebied. Daarnaast hebben de hogere klassen waarschijnlijk grotere sociale netwerken en natuurlijk ook meer middelen om verder te reizen, en dus meer kans een partner op grotere afstand te ontmoeten.

Staat 8
Mediane afstanden en betrouwbaarheidsintervallen van gelijktijdig paarsgewijs vergeleken inkomenspercentielen voor samenwoners ¹⁾

	1e kwartiel	2e kwartiel	3e kwartiel	4e kwartiel
1e kwartiel	6,1 km	*		*
2e kwartiel		5,1 km	*	*
3e kwartiel			6,1 km	*
4e kwartiel				8,7 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per inkomenspercentiel in kwartielen in kilometers zien. De sterretjes laten zien of de twee kwartielen die worden vergeleken significant van elkaar verschillen.

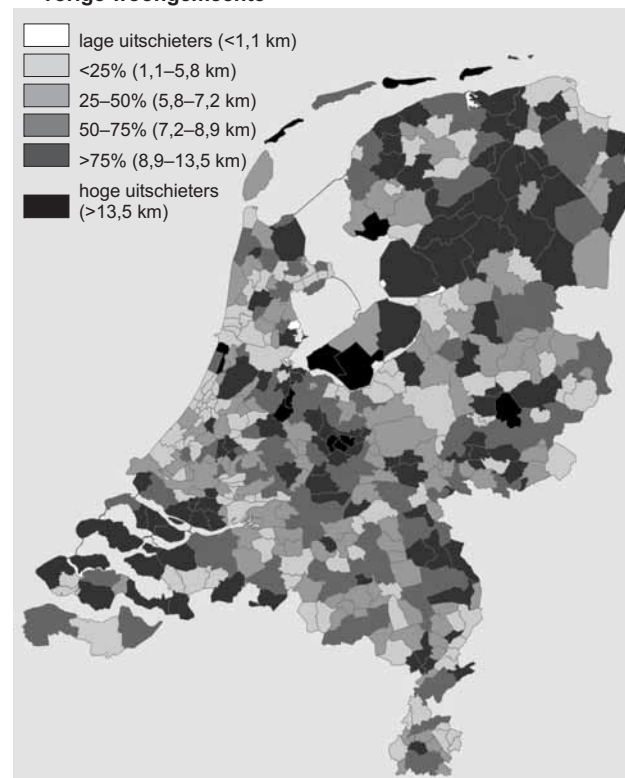
De ruimtelijke dimensie

Staat 9 laat zien hoe ruimtelijke homogamie varieert naar stedelijkheidsgraad, inclusief betrouwbaarheidsintervallen. Stedelijkheidsgraad is hier gebaseerd op de omgevings-adressendichtheid van het postcodegebied van de vorige woonplek van de samenwoners. We zien dat met toenemende stedelijkheidsgraad de afstand tot partners afneemt. Alle afstanden tot partners van de vijf stedelijkheidsgroepen verschillen significant van elkaar. Het blijkt dus dat een hogere bevolkingsdichtheid tot kleinere afstanden tussen partners leidt, ook al hebben stedelingen gemiddeld grotere sociale netwerken.

Kaart 1 toont de mediane afstanden tussen partners vóór samenwonen voor de 483 Nederlandse gemeenten in 2004. Hoge uitbijters, ofwel plaatsen waar partners op gemiddeld grote afstand worden gevonden, komen vooral voor in het perifere noorden (inclusief de Waddeneilanden) en het zuidwesten, evenals in het midden van het land (Flevoland en een cluster van gemeenten in het gebied tussen Amsterdam, Utrecht en Tiel). Lage uitbijters, ofwel gebieden waar mensen vooral partners kiezen die ruimtelijk homogaaam zijn, zijn Urk, waar de helft van de nieuwe samenwoners hun partner binnen 800 meter vindt, en Edam-Volendam, waar deze afstand één kilometer is. Urk is bekend om zijn gesloten gemeenschap, hoge percentages orthodox protestanten en zijn specifieke dialect. Volendam, ook een vissersdorp, is een katholieke enclave in een verder protestants gebied, en staat ook bekend om zijn dialect. Andere gebieden waar partners naar verhouding dichtbij worden gevonden, zijn protestante gemeen-

schappen zoals Bunschoten (Spakenburg), Kampen, Rijnsburg en Rijssen-Holten. Verder zijn afstanden tussen partners relatief kort in grote en middelgrote steden, en in enkele gebieden in Zuid-Limburg, Noord-Holland en het noorden van Groningen en Friesland.

1. Mediane afstand tussen samenwoners jonger dan 40 naar vorige woongemeente

Noot: Atypische ruimtelijke observaties zijn geïdentificeerd door mediane afstanden te classificeren in vier kwartielen: 1–25%, 25–50%, 50–75%, en 75–100%, plus twee categorieën voor lage en hoge uitschieters. Waarden zijn geclassificeerd als uitbijters als ze meer dan 1,5 keer de Interkwartielrange (het verschil tussen het eerste en derde kwartiel) buiten deze Interkwartielrange liggen. Gemiddeld zijn er 433 samenwoners per gemeente, variërend van 7 in de gemeente Rozendaal tot 14.598 in Amsterdam.

7. Correctie voor locatie en bevolkingsdichtheid

Uit de geografische variatie in mediane afstanden tussen partners is af te leiden dat ruimtelijke heterogamie sterker is in gebieden met lage bevolkingsdichtheden en in afgelegen gebieden en op eilanden. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat in deze gebieden de gemiddelde afstand tot een willekeurige andere Nederlander ook groter is dan in de Randstad en andere dichtbevolkte regio's. De afstand tussen partners is daarom vervolgens gestandaardiseerd naar de gemiddelde afstand tot alle andere inwoners in

Staat 9
Mediane afstand tussen partners voor samenwoners, samenwoners jonger dan 40, naar stedelijkheidsgraad van voormalig postcodegebied ¹⁾

	Niet stedelijk	Weinig stedelijk	Matig stedelijk	Sterk stedelijk	Zeer sterk stedelijk
Niet stedelijk	7,8 km	*	*	*	*
Weinig stedelijk		6,9 km	*	*	*
Matig stedelijk			5,9 km	*	*
Sterk stedelijk				5,6 km	*
Zeer sterk stedelijk					5,0 km

¹⁾ De diagonaal laat de mediane afstand per stedelijkheidsgraad in kilometers zien. De sterretjes laten zien of de twee stedelijkheidsgraden die worden vergeleken significant van elkaar verschillen.

Nederland. Dit is als volgt gedaan. Voor een individu wonend in gemeente i wordt de afstand tot alle andere personen in Nederland berekend. Om praktische redenen wordt dit benaderd door te aggregeren tot gemeentenniveau.

Laat d_{ij} de afstand tussen de geometrische middelpunten van gemeenten i en j zijn. Dan wordt de gemiddelde afstand voor een individu wonend in gemeente i tot een ander individu in Nederland benaderd door:

$$\bar{d}_i = \frac{1}{N} \sum_j d_{ij} P_j$$

waar P_j gelijk is aan de bevolking van gemeente j en N de Nederlandse bevolking is. Aangezien afstanden tussen partners binnen dezelfde gemeente niet gelijk zijn aan nul, worden deze afstanden benaderd door

$$d_{ii} = \frac{2}{3} \sqrt{\frac{opp_i}{\pi}}$$

waar opp_i de oppervlakte van gemeente i in vierkante meters op 1 januari 2004 is. De onderliggende veronderstelling is dat de bevolking uniform over de gemeente is verdeeld en dat de vorm van de gemeente rond is.

Laat $\bar{s}_i$ vervolgens de gemiddelde afstand tot samenwoonpartners van alle nieuwe samenwoners in 2004 zijn, die in gemeente i wonen op 1 januari 2004. De ruimtelijke homogamiecoëfficiënt voor gemeente i wordt berekend als

$$RHC_i = \frac{\bar{s}_i}{\bar{d}_i}$$

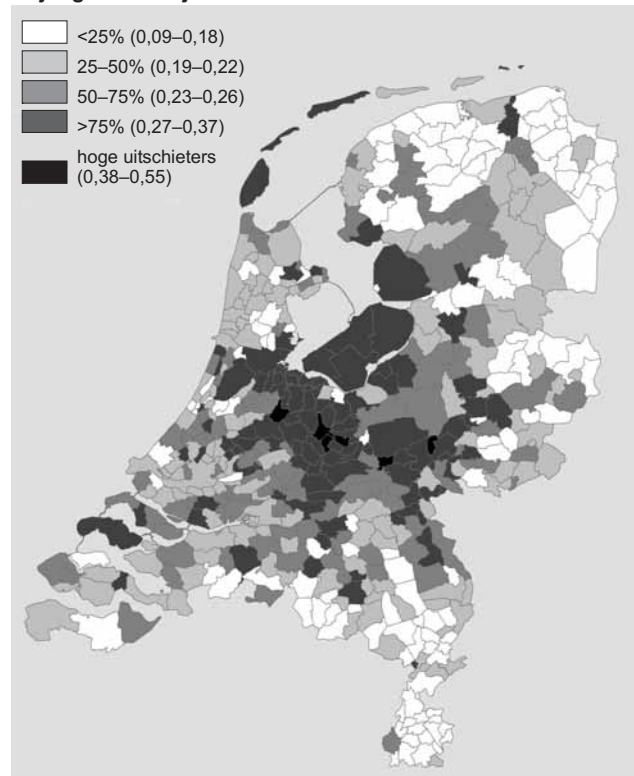
Een ruimtelijke homogamiecoëfficiënt (RHC_i) van 0,5 betekent dat voor een individu in gemeente i de gemiddelde afstand tot zijn of haar partner de helft is van de gemiddelde afstand tot alle andere personen in Nederland.

Kaart 2 toont voor alle gemeenten de ruimtelijke homogamiecoëfficiënt. De gemiddelde waarde van de coëfficiënt voor heel Nederland is 0,23, aangezien de gemiddelde afstand tussen samenwoners 23 kilometer is, en de gemiddelde afstand tot alle andere inwoners 102 kilometer. Dit betekent dat de gemiddelde afstand tot samenwoonpartners ongeveer een kwart bedraagt van de gemiddelde afstand tot andere inwoners. Partnerkeuze vindt dus heel lokaal plaats.

De coëfficiënt heeft een bereik van 0,09 tot 0,54. Gemeenten met een hoge waarde op de coëfficiënt zijn gemeenten die een langere gemiddelde afstand tot partners hebben dan op grond van hun geografische locatie en inwonertal te verwachten zou zijn. Gemeenten met een lagere score op de ruimtelijke homogamiecoëfficiënt hebben juist een kortere gemiddelde afstand dan men zou verwachten als geografie en bevolking de enige determinanten van partnerkeuze zouden zijn.

De toepassing van de ruimtelijke homogamiecoëfficiënt laat zien dat de grote afstanden tussen partners in de noordelijke provincies en het zuidwesten voornamelijk te danken zijn aan de perifere positie van deze regio's, in combinatie met hun lagere inwonertallen. Als hiermee rekening wordt gehouden, verschilt ruimtelijke homogamie in deze regio's niet van andere regio's. Feitelijk hebben een aantal noordelijke en zuidelijke gebieden vrij lage ruimtelijke homogamiecoëfficiënten, wat duidt op veel kortere afstanden tussen

2. Ruimtelijke homogamie coëfficiënt voor samenwoners jonger dan 40 jaar

Noot: Atypische ruimtelijke observaties zijn geïdentificeerd door waarden van de ruimtelijke homogamie coëfficiënt te classificeren in vier kwartielen: 1–25%, 25–50%, 50–75%, en 75–100%, plus twee categorieën voor lage en hoge uitbijters. Waarden zijn geclassificeerd als uitschieters als ze meer dan 1,5 keer de Interkwartielrange (het verschil tussen het eerste en derde kwartiel) boven deze Interkwartielrange liggen. Voor de ruimtelijke homogamie coëfficiënt werden geen lage uitbijters gevonden.

partners dan verwacht mag worden op basis van geografische locatie. Andere gebieden met lage coëfficiënten zijn Urk, Rijnsburg, Edam-Volendam en het oosten van Overijssel. Hoge coëfficiënten komen vooral voor in het midden van het land. Dit laatste kan voortkomen uit de verwachting dat partners in het midden van het land dichtbij worden gevonden, omdat afstanden tot andere Nederlanders daar het kortst zijn. De correctie voor dit gebied is hierdoor wellicht iets te sterk.

8. Conclusie

Geografische afstand is een belangrijke factor in de partnerkeuze. Nederlanders kiezen ruimtelijk homogame partners, wat het resultaat is van voorkeuren, mogelijkheden en normen. De afstand tussen partners varieert naar demografische, sociaaleconomische en ruimtelijke kenmerken van partners. Zo neemt de afstand tussen partners af naarmate men ouder is bij het samenwonen, vinden lager opgeleiden hun partner dichtbij, en neemt ruimtelijke homogamie toe met toenemende urbanisatie.

De ruimtelijke patronen in ruimtelijke homogamie zijn onderwerp van verder onderzoek. De rol van culturele factoren zoals religie, dialect en de mate waarin gemeenschappen open of gesloten zijn, lijken hierbij van belang te zijn. Deze indruk is gebaseerd op de kleine afstanden

tussen partners in gebieden met afwijkende culturele kenmerken ten opzichte van het omliggende gebied, zoals het bestaan van een katholieke enclave in een verder protestants gebied. Religie lijkt een belangrijke voorspeller van ruimtelijke verschillen in partnerkeuze. Verder hebben sommige gebieden hun regionale identiteit goed bewaard of in de loop van de tijd zelfs versterkt, terwijl de meeste plaatsen zijn opgegaan in grotere structuren (Knippenberg en De Pater, 1988).

Aangezien partnerkeuze iets zegt over culturele en sociale groepen, en dus ook over grenzen tussen groepen in een samenleving, is partnerkeuze vaak geassocieerd met openheid. Een toename in huwelijken die gemengd zijn in termen van geografische herkomst leidt tot een daling van sociale en culturele afstand in een samenleving, en tot een afname van interne cohesie binnen groepen. In de laatste twee eeuwen hebben economische, sociale en culturele veranderingen zoals de onderwijsexpansie, de toename in sociale en geografische mobiliteit en de uitbreiding van de verzorgingsstaat relaties tussen mensen veranderd (Beekink et al., 1998). Deze veranderingen hebben tot een grotere autonomie van individuen geleid, en tot minder effectieve sancties op het overtreden van normen, waardoor de partnermarkt is verruimd. Tegelijkertijd hebben hechte gemeenschappen de geografische reikwijdte van hun sociale en economische activiteiten beperkt, en kiezen zij overwegend partners binnen de eigen gemeenschap. Op deze manier wordt de regionale identiteit van dit soort gebieden verder versterkt.

Literatuur

Beekink, E., A.C. Liefbroer en F.W.A. van Poppel, 1998, Changes in choice of spouse as an indicator of a society in a state of transition: Woerden, 1830–1930. *Historical Social Research* 23(1/2), blz. 231–253.

Blau, P.M., 1977, Inequality and heterogeneity. A primitive theory of social structure. The Free Press, New York en Collier Macmillan Publishers, London.

Blau, P.M. en J.E. Schwartz, 1984, Crosscutting social circles. Testing a macrostructural theory of intergroup relations. Academic Press Inc., Orlando.

Bonett, D.G. en R.M. Price, 2002, Statistical inference for a linear function of medians: Confidence intervals, hypothesis testing, and sample size requirements. *Psychological Methods* 7(3), blz. 370–383.

Bottero, W., 2005, Stratification. Social division and inequality. Routledge, London.

Clegg, E.J., T.J. Ringrose en J.F. Cross, 1998, Some factors affecting marital distances in the Outer Hebrides. *Journal of Biosocial Science* 30(1), blz. 43–62.

Coleman, D.A. en J.C. Haskey, 1986, Marital distance and its geographical orientation in England and Wales, 1979.

Transactions of the Institute of British Geographers 11, blz. 337–355.

Esveld, I. en F. van Poppel, 2005, Partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland. In: Kok, J. en M.H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk*, blz. 103–133. Aksant, Amsterdam.

Haandrikman, K., 2007, Soort zoekt soort. Ontmoetingsplaatsen van partners. *Demos* 23(10), blz. 12–14.

Harmen, C. en A. Israëls, 2003, Register-based household statistics. Paper gepresenteerd op de European Population Conference, 26–30 augustus, Warschau, Polen.

Hendrickx, J., 1994, The analysis of religious assortative marriage. An application of design techniques for categorical models. Thela Thesis, Amsterdam.

Hendrickx, J., 1998, Religious and educational assortative marriage patterns in the Netherlands, 1940–1985. *The Netherlands Journal of Social Sciences* 34(1), blz. 5–22.

Hendrickx, J., W. Uunk en J. Smits, 1995, Stratificatie en het huwelijk: Partnerkeuze en partnereffecten. In: Dronkers, J. en W.C. Ultee (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Van Gorcum, Assen.

Hoog, C. de, 1979, Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners. Een analyse op basis van de volkstelling 1971. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Hoog, C. de, 1982, Partnerselectie bij huwelijkssluiting in Nederland. Landbouwwuniversiteit Wageningen, Wageningen.

Hooghiemstra, E., 2001, Migrants, partner selection and integration: Crossing borders? *Journal of Comparative Family Studies* 32(4), blz. 601–627.

Israëls, A. en C. Harmen, 1999, Imputatiemodel voor jaarlijkse huishoudensstatistiek; adressen met twee niet in gezinsverband levende personen. Interne notitie Centraal Bureau voor de Statistiek, Divisie Research en Ontwikkeling, Sector Statistische Methoden, Voorburg.

Kalmijn, M., 1998, Inter-marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology* 24, blz. 395–421.

Kalmijn, M. en H. Flap, 2001, Assortative meeting and mating: Unintended consequences of organized settings for partner choices. *Social Forces* 79(4), blz. 1289–1312.

Knippenberg, H. en B. de Pater, 1988, De eenwording van Nederland: schaalvergroting en integratie sinds 1800. SUN, Nijmegen.

Lichter, D.T., F.B. LeClere en D.K. McLaughlin, 1991, Local marriage markets and the marital behavior of black

and white women. *The American Journal of Sociology* 96(4), blz. 843–867.

Marble, D.F. en J.D. Nystuen, 1963, An approach to the direct measurement of community mean information fields. *Papers in Regional Science* 11(1), blz. 99–109.

Morrill, R.L. en F.R. Pitts, 1967, Marriage, migration, and the mean information field: A study in uniqueness and generality. *Annals of the Association of American Geographers* 57(2), blz. 401–422.

Mulder, C.H. en M. Kalmijn, 2005, The geography of family networks. Paper gepresenteerd op de IUSSP XXV International Population Conference, 18–23 juli, Tours, Frankrijk.

Poppel, F. van, en P. Ekamper, 2005, De Goudse horizon verruimd. Veranderingen in de herkomst van Goudse bruiden en bruidegoms. In: Kok, J. en M. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk*, blz. 181–212. Aksant, Amsterdam.

Putte, B. van de, 2003, Het belang van de toegeschreven positie in een moderniserende wereld. Partnerkeuze in de 19e-eeuwse Vlaamse steden (Leuven, Aalst en Gent). Katholieke Universiteit Leuven, Leuven.

Smeenk, W., 1998, Opportunity and marriage. The impact of individual resources and marriage market structure on

first marriage timing and partner choice in the Netherlands. Thela Thesis, Amsterdam.

Smits, J., 1996, Trouwpatronen en sociale openheid. Opleidingshomogamie en beroepshomogamie in een zestigtal landen. Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen.

Tulder, J. van, 1972, Het sociaal gemengd huwen. In: Beerling, R., J.K. Gevers en H. Philipsen (red.), *Onderzocht en overdacht. Sociologische opstellen voor prof.dr. F. van Heek*, blz. 92–110. Boekaflevering Mens en Maatschappij 47, blz. 92–110.

Ultee, W.C. en R. Luijck, 1990, Educational heterogamy and father-to-son occupational mobility in 23 industrial nations. *European Sociological Review* 6, blz. 125–149.

Uunk, W., 1996, Who marries whom? The role of social origin, education and high culture in mate selection of industrial societies during the twentieth century. Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen.

Uunk, W. en M. Kalmijn, 1996, Wie trouwt met wie binnen de opleidingselite? De invloed van studierichting en onderwijsniveau. *Sociologische Gids* 43(3), blz. 183–203.

Uunk, W. en W.C. Ultee, 1995, Partnerkeuze in Nederland: trends in herkomst- en opleidingshomogamie tussen 1947 en 1992. *Sociale Wetenschappen* 38(2), blz. 23–46.